

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ

**ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**САМАРҚАНД ДАВЛАТ
УНИВЕРСИТЕТИ**

РЕФЕРАТ

Мавзу: Жадидларнинг сиёсий ва ҳуқуқий қарашлари.

Бажарди: Эшонқулов Элдор

Текширди: Доц. Холиқулов Р.Ш.

САМАРҚАНД – 2013 йил.

Мавзу: Жаидларнинг сиёсий ва ҳуқуқий қарашлари.

РЕЖА:

- 1. Туркистонда жаидчилик ҳаракатининг вужудга келиши ва жаидлар ҳаракатида миллий зиёлийларнинг ўрни.**
- 2. Махмудхўжа Бехбудий ва Мунаввар Қори Абдурашидхоновнинг сиёсий ҳуқуқий қарашлари.**
- 3. Ёш бухороликлар: Абдурауф Фитрат, Файзулла Хўжаев ва бошқаларнинг сиёсий-ҳуқуқий қарашлари.**
- 4. Ёш хиваликлар: Бобоохун Салимов, Полвонниёз Юсуповларнинг сиёсий ва ҳуқуқий қарашлари.**

Туркистонда жадидчилик ҳаракатининг вужудга келиши ва жадидлар ҳаракатида миллий зиёлиларнинг ўрни.

Ўзбекистон сиёсий ва ҳуқуқий таълимотлар тарихини яратишда жадидчилик ҳаракатини тадқиқ қилиш муҳим илмий муаммолардан биридир. Бу соҳада охириги вақтда анчагина илмий ва оммабоп рисола ва мақолалар чоп қилинди. Уларда жадидчиликка берилган бир томонлама, ҳақиқатга зид баҳоларни нотўғри эканлигини исботловчи фактлар ва изоҳлар берилган, Ҳозир асосий вазифа жадидчилик ҳаракатининг илмий жиҳатдан ҳолисона ва ҳалол тадқиқ қилишдан иборатдир.

Жадидизмнинг ўрганишда қўлга киритилган бой материалларни умумлаштириш, унга ёндошишнинг назарий масалаларини чуқурлаштириш, объектив илмий ҳақиқатни аниқлашга мос келадиган тадқиқот йўллариини ишлаб чиқмш муҳим муаммолардандир. Жадидизм Туркистон маърифатпарварлик ҳаракатининг юкори боскичидир. Унинг намоёндалари мамлакатни феодал қолоқликдан чақармш, миллий мустақилликка эришиш учун курашдилар.

Жадидлар ҳаракатида миллий зиёлиларнинг деярли барча илғор вакиллари қатнашди. Булар орасида Ҳамза, Авлоний, Холмуҳаммад Ахундий, Иброҳим Даврон, Сиддиқий, Мирмуҳсин Шермуҳамедов, Назир Тўрақулов ва бошқалар бор эди. Жадидизм намоёндаларининг қарашларида хилма-хиллик, баъзи масалаларда жиддий фарқ борлигини инкор қилмаган ҳолда, жадидизм мафкура, муайян қарашлар тизими сифатида капмталистик тараққиёти эҳтиёжларини ифодаларди.

Жадидлар ҳаракатининг социал илдизлари миллий буржуазиянмнг вужудга келмши ва уни ммлмй озодликка интилишига боғлиқдир. Туркистонда жадидчилик ҳаракатининг шаклланиши ва ривожланишига Россия мусулмонларининг миллий озодлик ҳаракати

Мафкурчиларини таъсири ҳам катта бўлди. Туркистонда Шарқда ривож топган мустамлакачилик зулмига қаршм қаратилган мафкуравий оқимлар ғоялари ҳам кириб келарди.

1906 ймлдан бошлаб жаидлар Туркмстонда ўзларининг газета ва журналларини нашр қила бошладилар. Уларнинг саҳифаларида мустамлакачилик сиёсатига, феодал тартиботларининг ҳимоячиларига қарши қаратилган кескин мақолалар ҳам босилиб турарди. Жаидчилик ҳаракатининг диққат марказида турган масалалардан бири маориф тизимини ислоҳ қилишдан иборат эди. Миллий манфаатларни ҳимоя қила биладиган, иқтисодий ва сиёсий қарамлик ва қолоқликдан чиқиш муаммоларини биладиган замонавий билимга эга саводли кадрлар зарурлигини жаидлар яхши англашарди.

Мана шунинг учун ҳам дунёвий билимларни ўрганиш ишлари, маориф тизимини ислоҳ қилиш масаласи XIX аср охири ва XX аср бошлари Туркистон ижтимоий фикрининг диққат марказидаги сиёсий масала бўлиб қолди^{^ ^}. Биз динимиз ва мамлакатимизни ҳимоя қилишга қодир ишонарли ва мустақкам воситага эга бўлмоғимиз шарт. Бу восита маорифдир, деб ёзган эди Бех,буди.

Бехбудийнинг бу фикрлари ўз аҳамиятини ҳозир ҳам йўқотгани йўқ. Жаидлар матбуотида маорифни ислоҳ қилиш масалалари ҳар томонлама муҳокама қилинди. Унда мактаб ишини иқтисодий ва молиявий томонлари, уламолар ва чоризм маъмуриятини янги усул мактабларига муносабатлари, ўқувчилар психологияси ва одобига ижобий таъсир қилиш методикаси, ўқитиш дастурлари ва мактаб ишига оид бошқа кўп масалалар ҳақида мақолалар мавжуд.

Шуни ҳам алоҳида таъкидлаб ўтиш зарурки жаидлар ўз мақолалари ва асрларида маориф, ижтимоий ҳаёт ва турмуш тарзини айрим томонларини ислоҳ қилиш зарурлигини ўқитиш билан бирга ёшлар диққатини мусулмонларнинг ўтмиш маданиятига, илм-фан соҳасида эришган шухратларига, диний ва ҳуқуқий поклик масалаларига жалб қилганлар, бу ўтмишни мавжуд аҳволга таққослаб кўрсатишга ҳаракат қилдилар. Жаид зиёлилари орасида ва матбуотда «Турон» ғояси ҳам кенг тарқала бошланди. Шу билан бир қаторда жаидлар миллий доирада чекланиб қолмаслик,

умуминсоний маданият ютуқлари, фан ва педагогик фикр янгиликларидан фойдаланиш зарурлигини уқтириш соҳасида маълум тарғибот ишларини олиб бордилар.

Жадидлар сиёсий дастури Туркистонни мустакиллиги учун курашиш вазифасига қаратилган эди. Бирок жадидлар бу олий мақсадни амалга ошириш чора ва воситаларини танлашда конкрет ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий вазият билан ҳисоблашдилар, имкониятларидан келиб чиқдилар.

Махмудхўжа Бехбудий ва Мунаввар Қори Абдурашидхоновнинг сиёсий ҳуқуқий қарашлари.

Жадидлар ҳаракатининг йирик намоёндаси, унинг назарий асосчиларидан бири Махмуд-Хужа Бехбудийдир (1879-1919). Бехбудий фикрларининг теранлиги, сиёсий онгининг юксаклиги билан жадидлар орасида ажралиб турарди.

Бехбудий Россия сиёсий ҳаётидаги турли партияларга бўлган муносабатини ифодалаб, қорагурухлар партияси фаолиятини коралайди. Бу партия, дейди Бехбудий, подшоҳ билан халқнинг бир-бири билан мулоқотда бўлишига ғовдир. Хусусан., биз мусулмонлар ўз талабларимизни, дин ва иқтисод соҳасида камситилишимизни подшоҳга арз қила олмаймиз, чунки Олий Кенгаш аъзолари бизнинг барча арзларимизни рад қилиб подшоҳга етказмайдилар. Бехбудий социал-демократик ва эсерлар партияларининг дастурлари ва фаолиятини ҳам салбий баҳолайди. Биз мусулмонлар учун, дейди Бехбудий, бу партияларга кўшилиш зарарлидир. Уларнинг мулкчилик ҳақидаги талаблари хато ва шариатга мутлоқ зиддир. Шахс эркинлиги, оила ҳақидаги фикрлари ҳам биз учун мутлоқ тўғри келмайди. Сиёсий партиялар ичида, дейди Бехбудий, биз учун туғри келадиган кадетлар партиясидир, чунки бу партия подшоҳнинг халқ билан мулоқотда бўлишига имконият яратувчи давлат думаси тарафдоридир.

Бехбудий 1905 йилда ташкил топган мусулмонлар партиясига хайрихошлигини алоҳида таъкидлайди. Бу партия, дейди Бехбудий, ўзининг

умумий сиёсий талаблари ва эътиқоди билан кадетлар партиясига яқин бўлсада, у мусулмонларни манфаатларини ҳимоя қилиш учун ташкил қилинган. Шунинг учун, биз Туркистон мусулмонлари, сиёсатда қадегларни қўлласакда, мусулмонлар партиясига қушилишимиз даркор. Бу партияга хизмат қилиш, уни тарафдори бўлиш, динимиз, ватанимиз ва миллатимизга хизмат қилиш демакдир.

Мусулмонлар партияси 1905 йил Нижний Новгород шаҳрида ташкил қилинди. Унинг сиёсий талабларидан асосийси мусулмонларнинг динларига ҳукумат маъмуриятини аралашмаслигини таъминлаш ва маҳаллий ўзини-ўзи идора қилиш тизимини ўрнатишдан иборат эди.

Буни фақат давлат думаси орқали амалга ошириш мумкиндир, деб билдилар. Бехбудий Туркмстонда мусулмонларнинг диний ва гражданлик ишлари билан шуғулланадиган маҳаллий бошқарма тузиш зарурлигини таъкидлайди. Туркистон маҳаллий бошқармаси қозилар суди, вақф мулкани тақсимлаш, мактаб ва мадраса масалалари ва бошқа диний ва миллий муаммоларни ўз қарамоғига олиши керак. Биз Туркистон мусулмонлари учун, дейди Бехбудий, диний гражданлик бошқармаси сув ва нон каби зарурдир, чунки бусиз биз имонимизни йўқотамиз ва фалокатга гирифтор бўламиз. Бехбудий мақолалари ва ислох лойиҳаларида баён қилинган ғоялар жадиidlар ҳаракатининг асосий дастур ҳужжатлари, ҳаракат қўлланмаси сифатида хизмат қилди.

1917 йил февраль буржуа демократик инқилоби жадиidlар тасаввурида дастурларни амалга ошириш учун имконият пайдо бўлганлигига ишонч ҳосил қилди, миллий-озодлик туйғуларининг кучайишига олиб келди. Ўлкадаги туб аҳолининг сиёсий онгида ва курашида кескин ўзгаришлар содир бўлиб, «Шурои Исломия». «Шурои Уламо» сингарм партиялар ташкил топди.

«Шурои Исломия» партиясининг раҳбарлари-Минаввар-қори, Мустафо Чоқаев, Бехбудий ва бошқалар Туркистонда Мухторият таъсис этилишини, молия, адлия, бошқарув, маориф ва бошқа соҳаларда мустақилликни,

матбуот эркинлигини талаб қилдилар. Бехбудий Туркистон мухторияти кандай бўлишини шундай тушунтиради: «Мухторият, биз Туркистон мусулмонлари истаймизким, Россия мамлакатига ёпишиб туриб, хорижий ва ишларга анинг ила бир булиб туриб, дахил ишлар ва тирикчиликларимизни ўзимз идора этсак. Беш вилоятдан иборат Туркистоннинг ҳар бир шаҳар ва уездидан бир неча нафардан-киши сайланиб Тошкентда катта марказ бир мажлисимиз булурки, барча олур солиқ ва минбад жорий булатурган қонун ва низомномаларни алар тузиб Туркистонда жорий қиладилар. Русия ҳукумати ила мусулмонлар орасида шул мажлис восита булур.

Ўзимизнинг муҳофазатимиз учун миллий жандарма, аскаримиз булур. Мамлакат хазинасидан бошқа миллий ва маданий ишларимизнинг масрафи учун ўзимизнинг алоҳида хазинамиз бўлур. Мактаб ва мадрасаларимиз , вақф ва дорил казоларимиз ўз қарамоғимизда булур. Хулоса калом давлат ва сиёсат ишларидан бошқа барча ишларимиз ўз ихтиёримизда булур ва бунинг учун замонавий ва маданий низомнома ва қонунномаларни таҳрир этмоқ лозимдур. Туркистонда рус, яҳудий, армани ва бошқалар бўлиб, алар ила муомаламиз туғрисида яна янги ва замонавий қонунлар керакдур».

Бу мақсадларни амалга ошириш учун Таъсис мажлиси олдида талабларни қатъий қўйиш зарур. Таъсис мажлиси ҳам ўз ихтиёри билан мустақилликни бизга бермайди. Биз, Туркистон мусулмонлари, бирлашиб мухториятни таъсис мажлисидан олмоғимиз керакдур. Биз жонсизлик кўрсатганда мухторият агарда юз сана сўнгра булсун, бизга беришмайдур. Афсуски, «Хақ олинур, берилмас». 1917 йил август ойида «Кенгаш» газетасида мухторият лойихаси эълон қилинди, Бу лойихани тузишда Махмуд-Хужа Бехбудий, Мунаввар Кори, Абдурашидхоновлар фаол иштирок қилдилар.

1917 йил сентябрида «Марказий .Шуро-Исломия» нинг ташаббуси билан чиқарилган, ўлка мусулмонлари съезди бўлиб ўтди. Съезд қабул қилган қарорда ёзилади: «Съезд ҳокимият ишчи, солдат ва крестянлар Советларига ўтишига қарши чиқади. Ҳокимият коалицион бўлиши ва

мамлакатнинг -ҳамма кучларига таяниши керак, бу дегани умумхалқ ҳокимияти бўлиши керак». Шунга қарамасдан болшевиклар бутун ҳокимият Советларга берилишини талаб қилиб чиқишди. Мана шу вазиятда Бехбудий, Мунаввар кори, «Шурои Исломия» билан «Шурои уламо» партияларининг биргаликда ҳаракат қилишга даъват қилдилар. Бу даъват 17-20 сентябр 1917 йил чақирилган умуммусулмон съезди қарорларида ўз ифодасини топди. Унда «Шурои Исломия», "Турон", «Шурои Уламо» партиялар биргалашиб, ягона куч сифатида иш кўриш вақти келгани алоҳида таъкидланди.

Съезд ишида 500 киши иштирок қилди. Улар орасида Урол ва Тургай вилоятларининг вакиллари ҳам бор эди. Съезд қабул қилган ҳужжатларда Туркистоннинг келажак ижтимоий-смёсий тузуми қонун чиқарувчи олий орган -парламентга эга бўлган республика бўлиши ифодаланади. Бу парламент «умумий, тўғридан-тўғри, тенг ва яширин овоз бериш йули билан беш йил муддатга Туркмстонда яшаб турган барча миллатларнинг тенг вакиллари асосида сайланмоғи лозим эди. Туркистон парламентининг қонун чиқарувчилик вазифалари Россия республикасининг асосий қонунлари ва шариат талабларига мос бўлмоғи зарур деб топилди. Бунда Туркистон федерацияси ўз пули, ўз милициясига эга бўлиши, тинч вақтларда чет давлатлар билан ўз чегарасини қўриқлаш учун сақлаш мумкин бўларди». Мусулмонлар қурултойларида Туркистонга мухтор жумҳурияти мақоми бериш тўғрисидаги қабул қилинган қарорлар болшевиклар томонидан инкор қилинди.

1917 йил 15 ноябрь куни Тошкентда солдат, ишчи ва крестьянлар депутатлари Советининг ўлка съезди ҳокимият шу Совет кўлига ўтганлигини баён қилди. Ўлка Совети тузган ҳукумат таркибида маҳаллий аҳоли вакилладан^ бир киши ҳам йук эди. Съезд қабул қилган декларацияда баён этилишича «Х,озирги вақтда мусулмонларни ўлка инқилобий ҳокимиятининг олий ташкилотига киритиш мақсадга мувофиқ эмас, чунки маҳаллий аҳолининг солдат, ишчи ва крестьянлар Советлари ҳокимиятига муносабатлари ноаниқ, шунингдек, маҳаллий аҳоли орасида пролетар

синфий ташкилотлари бўлмагани туфайли улар ўлканинг олий ҳокимиятида ваколат ташкил этиб, фракциянинг мададига таяна олмайдилар».

1917 йил 12-15 ноябрида «Шураи Уламо» раҳбарларидан Шерали Лапиннинг ташаббуси билан ўтган «Турли мусулмон гуруҳларининг бирлашган мажлиси» «Туркистонда ҳокимиятни ташкил этиш тугрисида» ги масалани муҳокама қилди ва Советлар ҳокимиятига муносабатини баён қилди. қабул қилинган қарорда «Ҳокимиятнинг маҳаллий аҳоли манфаати учун деярли зид бўлган бегона ва ўткинчи, тасодиқий кишилар гуруҳи - харбийлар, ишчилар ва крестьянлар ташкилотлари кўлида бўлиши демократик қоидалар талабига жавоб бермайди ва маҳаллий аҳолига халқларнинг ўз тақдирини ўзи белгилаш асосида туғри ҳаёт кўришга қафолат бермайди», Туркистон миллий маданий мухторият ҳуқуқига зиддир», деб топилди. 1917 йил, 27 ноябрь IV улка мусулмонлари ғавқулодда съезди ўтказилди. Съезд «Кузон мухторияти» ни эълон қилди. Бу Туркистон мустақиллигини тиклашга қаратилган курашнинг дастлабки ифодаси эди.

Жадидлар съездида фаол -иштирок қилдилар. Туркистон Мухториятининг ташкил топишига уз хиссасини кушдилар. Мақола ва мурожаатномаларда улар мухториятни ҳимоя қилишга чақирдилар. Бехбудий Туркистон халқига мурожаат қилиб ёзган зди: "Туркистон халқи иттифоқ этса қон тукилмас. Ери ва амлоқ ҳам тақсимланмай қолур. Дин ҳам ривож топур. Бутун Туркистон иттифоқ 15 миллионлик бир қувват имлога келурки, мунга ер титрайдур. Агар сўзимни фаҳимлата олган бўлсам ўзумни бахтлиқ хисоблардим».

Шундай қилиб, жадидлар Туркистонда миллий-озодлик ҳаракатининг кучаишига ва унинг мафкурасини яратиш ишига ўзларининг муносиб хассалирини қўшдилар. Жадидлар ҳаракати миллий ўзлигимизнинг хис қилиш жараёнини усишга кумаклашди, миллий зулмдан қутилиш муаммоларига жамоатчилик диққатини жалб қилди.

Ёш бухороликлар: Фитрат, Файзулло Ҳўжаев ва бошқаларнинг сиёсий ва ҳуқуқий қарашлари

Ёш бухороликлар ва ёш хиваликлар ҳам ўз мамлакатларини колокликдан чиқариш ва тараққиёт йўлига киргиши учун курашдилар. Бу йўлда улар Туркистон жаидларининг гоиларига таяндилар. Бехбудийлар учун гоивий рахнамо ҳисобланар эди. Ўзларининг ижтимоий-сиёсий режаларини Бехбудий маслаҳатларига амал қилган ҳолда тузардилар. Бирок Бухоро ва Хива жаидларининг фаолияти феодал-хонлик тузуми ҳукмронлик қилган шароитда ўтди. Бу ҳол бухорликлар ва ёш хиваликлар ҳаракатининг сиёсий дастурларини ўзига ҳос ҳусусиятларини белгилар эди.

1917 йил Феврал инқилобининг таъсири остида ёш бухороликлар ва ёш хиваликларнинг сиёсий фаолияти анча жонлашиб борди. Ёш бухороликлар амирнинг чекланмаган ҳокимиятини чеклаш талаблари билан чиқа бошладилар. Бу талаблар амир ва беклар қошида ваколатли идоралар ташкил қилиш, амир маъмурияти фаолиятининг ҳалқ вакиллари томонидан назорат қилинишини таъминлаш, шариатда кўрсатилмаган барча солиқларни бекор қилиш, маориф ва матбуот эркинлигини таъминлаш, ҳалқ манфаатларига зид ҳаракатда бўлган жоҳил мансабдор шахсларни алмаштириш кабилардан иборат эди. Ёш бухороликлар ўз ижроия кумиталарининг ташкил қила бошладилар. Бу кўмита аъзолари Фитрат, Файзулла Хўжаев фаол иш олиб бордилар. Кумитанинг асосий мақсади ёшбухороликлар талабини Амир қўли билан, унинг ислохатлар қилдириш йўли билан амалга оширишдан иборат эди. Лекин бу талаблар амалга ошмагандан кейин ёш бухороликларнинг ижро кўмитаси ислохат дастурларини инқилоб йўли билан амалга оширишга қарор қилади.

Ёш бухороликларнинг бир қисми шу жумладан Марказий Кумитанинг раиси Муҳиддин Мансур ҳам ислохотларнинг зурлик билан амалга оширишга қарши чиқди. Шунингдек, у Туркистон Советлар Комиссарларининг ёш бухорликларнинг ишига аралашувига ҳдм қарши бўлди. Бухоро амирлигига қарши курашда қурол ишлатиш кераклигини ҳимоя қилувчилар янги Маг .<:азий кўмита туздилар. Бу кўмитанинг ишида Абдулвоҳид Бурхон (раис), Фитрат, Файзулла Ҳоджаев ва бошқалар сиёсий

иш олиб бордилар. Ёшбухороликлар Бухорода кузголон кутариш имкониятига эга эмасликларига иқдор бўлганларидан кейин Советлар кучига таянишга, улардан кўмак олишга ҳаракат қилдилар: Амирлик режимини йиқитишга қаратилган режаларини Совет ҳукумати вакиллари билан муҳокама қилиб иш олиб бордилар.

1918 йил 1 мартда Туркистон Халқ; Комиссарлиги раиси Ф.Колесов ва Ёш бухорликлар Ижроия Кумитаси раиси Файзулла Хужаев имзоси билан Бухоро амирига ултиматум юборилди. Унда ёш бухороликлар партиясининг Марказий ижроия кўмитасининг талабларига мувофиқ янги ҳукумат тузиш, амир ҳукуматининг тугатиш, давлатни бошқариш-тизимини адолат ва шариат асосида ташкил қилиш каби талаблар кўйилган эди. Амир бу шартларни қабул қилмади. Шундан кейин ёш бухороликлар ва Ф.Колесов отрядлари Бухорога ҳужум бошладилар. Бироқ улар мағлубиятга учрадилар. Ёш бухороликлар амир қувгинидан қочиб Туркистонга келиб туришга мажбур бўлдилар. Бу ерда ҳокимиятни қўлга олиш ҳақидаги уларнинг ўртасидаги келишмовчиликлар янада кучайди. Амир ҳокимиятини зўрлик билан ағдаришга қарши гуруҳ ҳам, амир ҳокимиятини инқилобий йўл билан ағдариш тарафдори бўлган инқилобчи ёш бухороликлар ҳам ўз фикрларидан қайтмадилар. Бу гуруҳнинг раҳбари Файзулла Хужаев 1918 йил октябрида Москвада ёш бухороликлар партиясининг Москва кўмитасини ташкил қилади ва 1919 йил декабригача ўзбек ва тожик тилларида турли инқилобий рисола, варақаларни нашр қилади ва Бухорода тарқатади.

1920 йил бошида Файзулла Хужаев Тошкентга қайтади ва инқилобчи ёш бухорликлар партиясининг Туркистон марказий бюросини ташкил қилади. Унинг программасида ижтимоий адолатсизлик, зулм ва зўравонлик ва жаҳолат қаттиқ танқид қилинади, инқилобий ғоялар, инсон ҳуқуқи ва эркинликлари, халқ иштироки ва хохиши билан ўрнатилган янги тузум ўрнатиш зарурлиги тарғиб қилинади. 1920 йил 2 сентябрда Бухорода юз берган давлат тўнтарилишидан кейин инқилобчи ёш бухороликлар партияси

Марказий бюро қарорига мувофиқ тарқатилди, унинг аъзолари умумий қоида асосида Бухоро Коммунистик партиясига аъзо бўлиш ҳуқукига эга бўлдилар.

Ёш хиваликлар: Бобоохун Салимов, Полвонниёз Юсуповларнинг сиёсий ва ҳуқуқий қарашлари.

Ёш хиваликлар сиёсий дастурининг ўзгаришига ҳам 1917 йил феврал инқилоби катта таъсир кўрсатди. Ёш хиваликлар мустақил партияга уюшдилар. Уларнинг раҳбарларидан Бобоохун Салимов, Полвон-Ниёз Юсупов. Хоразмда Олий ҳокимият умумхалқ сайлови асосида ташкил қилинган мажлис (Парламент) қўлига ўтишини, мансабдор шахсларнинг қоидабини жорий қилиш, фуқароларнинг қонун олдида тенглиги, халққа эркинлик бериш талаблари билан чиқдилар. Уларнинг бу талаблари хонга топширилди. Хон бу талабларни қабул қилди ва узининг «Манифести» шаклида халққа эълон қилди. Манифест эълон қилингандан кейин ёш хиваликлар мажлисга сайлов утқизишга киришдилар. 30 депутатдан иборат мажлис сайланди ва иш бошлади. Бироқ кўп ватқ ўтмай хон мажлисни тарқатиб юборди. Ёш хиваликлар қувғин остига олиндилар. 1917 йил декабрь ойида ёш хиваликлар Тошкентда Хива инқилобчилари қўмитасини ташкил қилдилар. Улар Совет ҳокимияти вакиллари билан алоқа ўрнатиш, қунгилли отрядлар тузиш, хонлик аҳолисининг ўртасида тарғиботчилик ишларини фаоллаштириш масалалари билан шуғулландилар, Ёш хиваликлар ўз қақирқларида хонлик ҳокимиятини тугатиш, меҳнаткаш халқнинг эҳтиёжларига жавоб берадиган ҳокимият ўрнатиш зарурлигини уқтирдилар.

1920 йил февраль ойида Хоразмда содир бўлган давлат тунтаришида ёш хиваликлар иштирок этдилар. Уларнинг бир қисми Хоразм Коммунистик партиясига қўшилдилар.

Мавзу юзасидан таянч сўз ва иборалар

Жадид, жадидчилик ҳаракати, миллий зиёлийлар, Бехбудийнинг сиёсий ва ҳуқуқий қарашлари, Мунаввар Қори Абдурашидхоновнинг сиёсий ва

хукукий қарашлари, Ёш бухороликлар, ёш хиваликлар, мухторият, Туркистон мухторияти, шўрои исломия, шўрои уламо.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. I.A.Karimov. O'zbekiston XXI asr bosag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. - T.: O'zbekiston, 1997.
2. I.A.Karimov. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni-xalq, millatni millat kilishga hizmat etsin. - T.:O'zbekiston 1998.
3. I.A.Karimov. Ma'naviy yuksalish yo'lida. Tarix. Ma'rifat. Ma'navryat. - T.: O'zbekiston, 1998.
4. I.A.Karimov. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. - T.: Sharq,1998.
5. I.A.K-arimov. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. - T.: O'zbekiston, 1999.
6. I.A.Karimov. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot-pirovard maqsadimiz. - T.: O'zbekiston, 2000.
7. I.A.Karimov. Milliy istiqlol mafkurasi-xalq e'tiqodi va buyuk kelajakka ishonchdir. -T.:6zbekiston, 2000.
8. Xasaniy M. Turkiston bosqini. - T.: Nur, 1992.
9. Xasanov M, Fayzulla Xo'jaev. -T.: O'zbekiston, 1990
- 10.O'zbekiston tarixi. R.Murtazaeva - T.: Yangi avlod, 2003.
- 11.O'zbekistonning yangi tarixi I, II, III kitoblar. - T.: Sharq, 2000.
- 12.O'zbekiston tarixi. Qisqacha ma'lumotnoma - T.: Sharq., 2000.
- 13.O'zbekiston davlatchiligi tarixi ocherklari, - T.: Sharq, 2001.
- 14.Qosimov B. Ismoilbek Gaspirali. - T.: -1992.